

Az *Együtt lenni jó!* meseközpontú fejlesztő program hatása az előkészítő osztályos gyermekek szociális kompetenciáinak alakulására

A szociális készségek alapvető jellemzője, hogy tanulás (megfigyelés, modellkövetés, ismétlés és megerősítés) útján sajátítjuk el.

A gyermekek számára óriási változás az iskolakezdés. Mivel a többségük már járt óvodába, nem a szülőtől való elszakadás a döntő tényező, hanem az, hogy bekerülnek egy nagyobb közösségbe, egyre több személyhez kell alkalmazkodniuk, egyre több személlyel kell megbarátkozniuk. Meg kell tanulniuk alkalmazkodni, integrálódni a csoportba és elfogadni egy új szabályrendszert.

Az előkészítő osztály, amint a neve is mutatja, ráhangolódás az iskolára, átmenetet jelent az óvoda és az iskola között. Az egyik legfontosabb feladata az együttélés szabályainak gyakorlása, a gyerme-

kek szociális kompetenciáinak fejlesztése. Az új helyzetben való helytállás viszont még a problémamentes fejlődésű gyerekek számára is kihívást jelent, beilleszkedési gondok zavarhatják meg ezt az időszakot. A sikeres alkalmazkodáshoz szükséges egy bizonyos szocializációs szint, vagyis képesnek kell lenniük társkapcsolatok kialakítására.

A szociális készségek alapvető jellemzője, hogy tanulás (megfigyelés, modellkövetés, ismétlés és megerősítés) útján sajátítjuk el. A szociális kompetencia fejlesztésének többféle megközelítése ismeretes. A kidolgozott modellek között két nagy irányzatot, a direkt és indirekt fejlesztés vonalát különböztethetjük meg (Zsolnai, 1994; Kasik, 2007). A szociális kompetencia direkt fejlesztésén az adott készségre, képességre gyakorolt közvetlen hatást értjük, a fejlődés közvetlen kiváltását (pl. kooperatív módszerek, szerep- és drámajátékok, gyakorlatok által), míg az indirekt fejlesztés egy adott tanulási tartalom (pl. a mese) feldolgozása általi fejlesztésre vonatkozik. Az indirekt fejlesztésen belül a meghallgatott vagy megnézett tartalom (mesék, rajzfilmek, filmek, képek és egyébek) és a mindennapi élethelyzetek közötti párhuzamok megtalálása, elemzése, illetve az érzelmek átélése és a viselkedésformák azonosítása és elemzése játssza a legfontosabb szerepet.

A mesék fejlesztő hatásának különböző aspektusai (elsősorban a lelki egészség, az erkölcsi fejlődés és az anyanyelvi fejlődés oldaláról) évszázadok, mondhatni évezredek

A tevékenységek célja,
hogy segítségükkel
megismerjék
önmagukat, felfedezzék
az összefüggéseket a
világban.

óta ismertek, a felnövekvő nemzedék nevelésében hasznosították a különböző kultúrákban. Mesét hallgatva a gyermek tanul, új problémamegoldási módokat, új viselkedésmintát sajátít el. A mesék komolyan veszik a gyermek szorongásait, félelmeit, segítenek a gondolatok, érzelmek megjelenítésében, külsővé tételében.

A Népmesekincstár mesepedagógiai módszer

A Népmesekincstár mesepedagógiai módszer elméletének és gyakorlatának kidolgozója Bajzáth

Mária meseterapeuta, mesepedagógus, a paloznaki Meseközpont szakmai vezetője. Elképzelése sok új elemet hozott a magyar mesepedagógiai kezdeményezésekbe. Komplex egységelményt közvetítő, örömközpontú módszerének alapja az élet minden mozzanatát felölelő népművészeti ágak, folklóralapú műfajok (népmesék, mondókák, találós kérdések, szólások, közmondások, népi játékok, népdalok, táncok) szerves összekapcsolása. Az általa kidolgozott módszer lényege: rendszeresen ismétlődő mesemondás és mondókázás, a pedagógus közös játéka, tánca, éneklése a gyerekekkel, amely minden résztvevő számára élményt és örömforrást jelent. Fontos szerepet kap a mozgás, a kézművesség, az alkotás, a párbeszéd minden formája, az érzékszervek, érzékelés fejlesztése, valamint a kapcsolatkeresés a körülölelő világgal (Bajzáth, 2011).

A Népmesekincstár mesepedagógiai módszer alapját a mesehallgató gyerekek életkori sajátosságai, az őket foglalkoztató kérdések és a mesék összekapcsolása képezi. Ezt egészítik ki a mondókák, népi játékok, népdalok, találós kérdések, azokkal az intelligenciaterületekkel összekötve, amelyek fejleszthetők egy-egy komplex mesefoglalkozással, melyek átlagos időtartama 20–45 perc. Bajzáth (2015) szerint ezek a tevékenységek a gyerekeket a mesék kapujához vezetik, amelyen belépve mindenki megtalálhatja a mese – számára érvényes – neki szóló üzenetét. A tevékenységek célja, hogy segítségükkel megismerjék önmagukat, felfedezzék az összefüggéseket a világban, képesek legyenek ebben a rendszerben önmagukat elhelyezni, kapcsolódni másokhoz, és megtalálják a saját helyüket. A mesehallgatás (ha nem tesszük feladattá a helyzetet) elvarázsolja a gyermeket. A bal agyfélteke realitáshoz fűződő, információt befogadó és rendszerező funkciója elcsendesül, tökéletes egyensúlyban kezd működni a jobb és a bal félteke, a mese segítségével a gyerek képzelete elindul, belső képeket alkot, ezáltal involválódik a történetbe, annak cselekvő részesévé válik. A jó mese nem von le tanulságot, nem tudatosítja az értékeket, amire szocializált, hanem az érzelmi struktúrák mélyebb rétegeiben hagy nyomot (Vekerdy, 2006).

„Mesét hallgatva, a mesehős útját járva a gyerek tanul: új problémamegoldási módokat, új viselkedésmintákat sajátít el. A mesepedagógiában a népmese által nyújtott komplex kapcsolódási modell a mérce, amely a mindig bennünk lévő legjobbjához igyekszik vezetni.” (Bajzáth, 2015) A mese az érzelmi intelligencia fejlesztésének legfon-

tosabb eszköze, de Bajzáth rámutat arra is, hogy egy mesepedagógia foglalkozással fejleszhető minden Gardner által meghatározott intelligencia-terület, a képzelet, a gondolkodás, a rendszerező képesség, az elemző képesség, a társas kapcsolat.

A célzott mesélés, mint a szociális kompetenciák fejlesztésének lehetősége

„A mese az egyetlen irodalmi műfaj, amely utat mutat a gyermeknek, hogyan fedezze fel identitását, hogyan találja meg helyét az életben. A mese azt sugallja, hogy a boldog, tartalmas életet bárki elérheti, de csak akkor, ha nem futamodik meg a veszélyek elől, mert az igazi identitáshoz csakis rajtuk keresztül vezet az út. A mese továbbá azt ígéri, hogy ha valaki elindul ezen a félelmetes és kockázatos úton, a jóakarató hatalmak megsegítik, és végül eléri célját.” (Bettelheim, 1985)

A mesék – legyenek azok népmesék vagy műmesék – úgy kísérik életünket, mint az árnyék, úgy tartoznak homo sapiensi lényünkhöz, mint a levegő. Akkor éreznénk hiányt, ha meg lennénk fosztva tőlük – azaz valamilyen titokzatos erő megfosztana a saját képzeletünktől, fantáziáinktól, jövőre irányuló vízióinktól, terveinktől, álmainktól, vágyainktól (Antalfai, 2006). A műmese legfőbb jellemzője, hogy a szerzője ismert, beazonosítható, a szöveg rögzített, így lényegében változtathatatlan, magasabb fokú művészi igényességre törekszik, és utal a tudatosabb elbeszélői technikára. Tímárné (2006) összehasonlításában kiemeli, hogy míg a népmese az általánost, a műmese az egyedit hangsúlyozza. A népmese keletkezése, alakulásának folyamata során egyfajta egyszerűsödés figyelhető meg mind a szerkezeti/tartalmi alakulás, mind a nyelvi sík vonatkozásában. A mondanivaló megfogalmazása cselekvésközpontú, az események az adott közösség értékrendjének megfelelően alakulnak, a befejezés optimista világszemléletet tükröz. A népmese a közösség számára tipikust hangsúlyozza, és ez időtől és tértől független. A műmese ezzel szemben a szerző érzelmvilágát és értékrendjét közvetíti, esetenként szkeptikus vagy pesszimista világszemlélettel (pl. Andersen), konkrét tartalom megjelenésével, melyek térbeli és időbeli jellemzői gyakran könnyen azonosíthatók. A mondanivaló gyakran direkter megfogalmazott, mint a népmesékben. A kalandok átélésének célja, hogy a hős megismerje saját élete értelmét, a lélek rejtelseit. A főhős nem a közösségének tipikus képviselője, hanem individuum.

Nyitrai (2016) szerint a fejlesztő hatás a mesékben rejlő potenciális lehetőségek és a személyiség főbb összetevőinek a kapcsolódásai révén világítható meg. A mesélés általános funkciója, hogy élményaktiválással járuljon hozzá a spontán szocializációhoz. A mesélő és a mesét hallgató szempontjából aktuális funkció az élménynyújtás, illetve az élményhez jutás. Élmény nélkül a mesélés szocializációs hatása nem teljesülhet, nem lehetséges az önkéntelen, spontán befogadó tanulás: a motívumok,

A mondanivaló megfogalmazása cselekvésközpontú, az események az adott közösség értékrendjének megfelelően alakulnak, a befejezés optimista világszemléletet tükröz.

információk/ismeretek konstruálódása, tárolása. A szándékolt hatás, a fejlődés szándékos segítése a spontán hatásokban rejlő lehetőségek tudatos pedagógiai befolyásolását jelenti. Kizárólag akkor lehet eredményes, ha az élményre, a spontán fejlesztő hatásra épül, annak kiszolgálója, segítője, felhasználója csupán. A mesét hallgató gyermek azzal a hőssel azonosul, annak a hősnék a viselkedése lesz minta számára, akinek a helyzetét vonzónak találja, és az a hős vonzó, aki sikeres a gyermek által fontosnak tartott helyzetekben, aki meg tudja oldani azokat a problémákat, amelyekhez hasonlóakkal a gyermek maga is küszködik.

Az Együtt lenni jó! meseközpontú fejlesztő program

A pedagógiai kutatás során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy az *Együtt lenni jó!* szociális témákat feldolgozó meseközpontú fejlesztő program milyen hatással van a csoportkohézió alakulására, valamint azt szeretnénk volna ellenőrizni, hogyan hatnak ezek a tevékenységek a beilleszkedési problémával küzdő gyerekek csoportban elfoglalt helyének a változására.

A kutatás hipotézise, hogy az „*Együtt lenni jó!*” meseközpontú fejlesztő program erősíti a csoportkohéziót, valamint pozitív hatással van a beilleszkedési nehézséggel küzdő gyerekek csoportban elfoglalt helyének a változására.

A kutatás során használt módszerek: önkontrollos pedagógiai kísérlet, megfigyelés, kikérdezés, szociometria. A kutatásban egy kolozsvári belvárosi iskola előkészítő osztálya vett részt, amelynél ismételt méréses vizsgálat keretében ellenőriztük a program hatékonyságát. A fejlesztő tevékenységek a 2017. február – április közötti időszakban zajlottak, heti két-három alkalommal, az órarendtől, valamint az osztály iskolai tevékenységeitől függően. A tevékenységek alapja, központja a mese volt, amit mondóka, ének, valamint ahhoz kapcsolódó közös játék előzött meg, majd minden esetben a mondanivalót megerősítő tevékenység zárt.

Célzott fejlesztési területek

Önismeret, önfogadás, önértékelés

Célja: pozitív énkép kialakítása, megerősítés.

Agresszió, indulat

Célja: az agresszió különböző formáinak, következményeinek a tudatosítása; stresszoldó, lazító gyakorlatok elsajátítása.

Magányosság, féltékenység

Célja: annak tudatosítása, hogy a féltékenység, magányosság leküzdhető; az egymás iránti kíváncsiság, a gondolatcsere vágyának a kialakítása.

Másság, empátia, tolerancia

Célja: a másság elfogadása, empátiára, toleranciára való nevelés, közösségépítés.

1. táblázat: **Beavatkozások terve**

Sr.	Fejlesztési terület	Tevékenység célja	Mese címe	Kiegészítő tevékenység
1.	I. Önismeret, önfogadás, önértékelés	Ön- és társismeret segítése, fejlesztése.	Vlagyimir Szutyjev <i>Micsoda madár ez!</i>	– mondókázás – önismereti játék: <i>Füllentős</i>
2.		Pozitív/negatív belső tulajdonságok felismerése, megnevezése, tudatosítása.	Böszörményi Gyula <i>Sutyi, a fejbessuttyantott</i>	– mondókázás – önismereti játék: <i>Varázsbolt és szemétdomb</i>
3.		Az önbizalom és az önbecsülés növelése, a saját értékek tudatosítása.	Döbrentey Ildikó <i>A hajómanó meséje</i>	– mondókázás – önismereti játék: <i>Sziluettek</i>
4.		Önfogadás segítése, önbizalom növelése	Mira Lobe <i>A kicsi én vagyok</i>	– mondókázás – népi játék: <i>Lánc, lánc, eszterlánc</i>

5.	II. Agresszió, indulat	<ul style="list-style-type: none"> – agresszív viselkedés következményeinek tudatosítása – stresszoldó gyakorlat elsajátítása 	<p>Finy Petra</p> <p><i>A galamblelkű galamb</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – stresszoldó, lazító játék: <i>Bolondos állatok</i>
6.		<ul style="list-style-type: none"> – a verbális agresszió mint az agresszivitás egyik formájának a felismerése – metakommunikációs eszközök megfelelő használata 	<p>Finy Petra</p> <p><i>A különös párbaj</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – stresszoldó, lazító játék: <i>Bolondos állatok</i> – drámajáték: <i>Ugyanazt mondom, mást közlök</i>
7.		<ul style="list-style-type: none"> – a verbális agresszió következményeinek a tudatosítása – metakommunikációs eszközök megfelelő használata 	<p>Pljackovszkij</p> <p>– Szutyjev</p> <p><i>Az úszó szökőkút</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – stresszoldó, lazító játék: <i>Bolondos állatok</i> – drámajáték: <i>Az érzéseim</i>
8.		<ul style="list-style-type: none"> – a fizikai agresszió következményeinek a felismerése 	<p>Finy Petra</p> <p><i>A kalapácsfejűek</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – stresszoldó, lazító játék: <i>Bolondos állatok</i> – páros munka: <i>Mandala színezése/ Zenehallgatás</i>

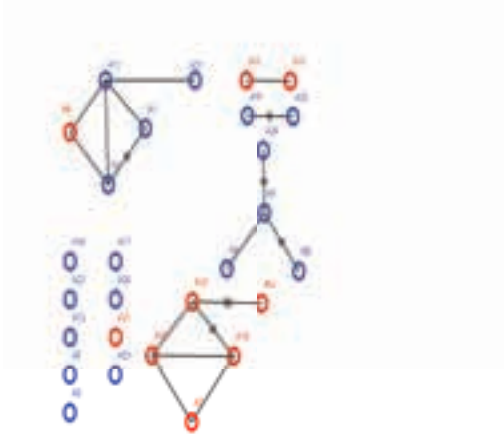
9.	III. Magányosság, félénkség	– a gondolatcsere, a társakkal való kommunikáció vágyának a kialakítása	Szegedi Katalin <i>Lenka</i>	– éneklés: <i>Ha jó a kedved, tapsolj egy nagyot</i> – drámajáték: <i>A kis veréb meg a cimborái</i>
10.		– annak tudatosítása, hogy a félénkség, magányosság leküzdhető	Szegedi Katalin <i>Palkó</i>	– drámajáték: <i>Kapcsolatteremtés zenére</i> – drámajáték: <i>Vándor-játék</i>
11.		– a társakban való bizalom megerősítése	Tóth Krisztina <i>Buborék</i>	– drámajáték: <i>Vakjáték</i> – népi játék: <i>Hatan vannak a mi ludaink</i>
12.		– az önbizalom, önértékelés megerősítés, növelése	Fésüs Éva <i>A sete-suta őzike</i>	– drámajáték: <i>A kis veréb meg a cimborái</i> – népi játék: <i>Hej, a sályi piacon</i>

13.	IV. Másság, empátia, tolerancia	– toleranciára való nevelés – közösségépítés	Fésüs Éva <i>Bundavásár</i>	– drámajáték: <i>Bogozd ki a csomót!</i> – közös alkotás
14.		– a másság tiszteletére való nevelés – közösségépítés	Szabó T. Anna <i>A sárga mackó</i>	– drámajáték: <i>Alakítsatok magatokból...</i> – közös alkotás
15.		– a másság elfogadása való nevelés – közösségépítés	Csukás István <i>Tappancs játsszani szeretne</i>	– mondókázás – csoport- dinamikai játék
16.		– a másság elfogadása, toleranciára való nevelés – közösségépítés	Bartócz Ilona <i>Hogyan barátkozott össze a kiscica és a kiskacsa</i>	– mondókázás – alkotás: <i>Ajándék</i>

A tanulókkal szociometriai felmérést végeztünk, majd kiválasztottunk két, beilleszkedési gondokkal küzdő diákot, egy félénk, valamint egy agresszív viselkedésű gyermeket, akik a beavatkozás során folyamatosan megfigyelés alatt álltak esettanulmány készítése céljából. A fejlesztő periódus lejárta után a szociometriai felmérést megismételtük.

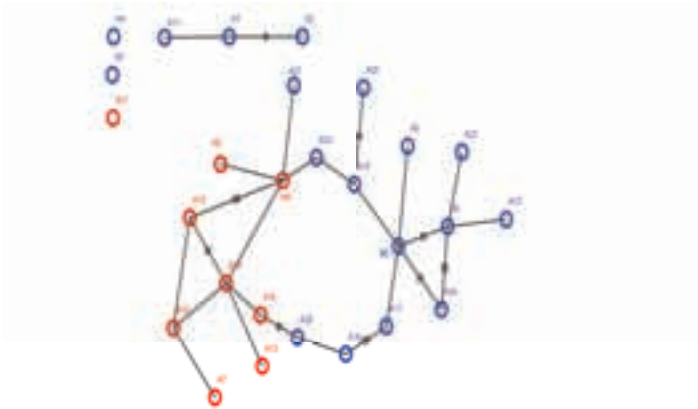
A szociometriai felmérés a csoportszerkezetnek és egyes tanulók közösségében elfoglalt helyzetének feltárását célozza meg, a csoportban fennálló rokonszenvi és ellenszenvi kapcsolatok alapján térképezte fel a csoportszerkezetet. Az osztály tanítójával interjú készült, amelynek célja volt, hogy feltárjuk a tanító szemszögéből is az osztályra jellemző toleranciaszintet, az agresszióból, esetleg visszahúzódságból, félénkségből adódó problémákat. A csoport beavatkozás előtti rokonszenvi kapcsolatainak szociogramja a kölcsönösségi táblázatban szereplő rokonszenvi szavazatok alapján rajzolódott ki.

1. ábra: A csoport beavatkozás előtti rokonszenvi kapcsolatainak szociogramja

A magányosok nagy aránya azt sugallja, hogy a csoportlétkör kedvezőtlen. Két, egymástól független alakzat figyelhető meg, ami versengésre utal, a kapcsolódás nincs biztosítva, a közösség nehezen mozgósítható.

2. ábra: A csoport beavatkozás utáni rokonszenvi kapcsolatainak szociogramja

A csoport beavatkozás utáni rokonszenvi kapcsolatainak szociogramja azt mutatja, hogy a társas mező központi alakzatának kiterjedése 50%-ban kialakult, azaz kiterjedése jóval meghaladja az átlagértéket. Ez egy zárt alakzat, ami azt jelenti, hogy a vélemények állásponttá válhatnak, nem hírszerűen terjednek, hanem közvélemény is kialakulhat belőle. A magányosak száma lényegesen csökkent, így a közösségi légkör kedvező alakulásra, a tolerancia szintjének a fejlődésére következtethetünk.

2. táblázat: A csoport beavatkozás előtti és utáni szociometriai mutatóinak adatai

Vizsgált tényezők (mutatók)	Beavatkozás előtt	Beavatkozás után
CM (centrális marginális)	nem meghatározható központi alakzat	50–40–10
Kölcsönösségi index	62,96%	92,59%
Sűrűségi mutató	0,83	1,6
Kohéziós index	4,56%	11,41%
A viszonzott kapcsolatok mutatója	27,35%	38,36%
Szerkezeti típus	többközpontú	tömbszerkezet

A beavatkozás következtében a csoportban kialakult egy tömbszerkezetű, központi, nyílt alakzat, csökkent a magányos tagok aránya, a közösségi légkör kedvezően alakult, a toleranciaszint növekedett. A kölcsönösségi index növekedése jelzi, hogy a csoport biztonságot nyújt a tagoknak, könnyebben mozgósítható. A sűrűségi mutató változása egy stabil közösség kialakulását vetíti elő. A kohéziós index növekedése rámutat, hogy a kezdeti laza, gyenge kohéziós értékkel rendelkező csoport átalakult, erősödött az együttműködés, a csoportkohézió. A viszonzott kapcsolatok mutatója még mindig az átlagövezet alatti érték, de növekedése jelzi, hogy a kapcsolódások kezdenek stabilizálódni. A megfigyelésre és a felmérésre alapozva megállapítható, hogy pozitívan változott mind a félénkebb, mind az agresszív gyermek csoportban elfoglalt helye.

Összegzés

A tevékenység középpontjában álló mese minden gyermekben megérinti azt a pontot, gondolatot, kérdést, ami az adott helyzetben, időben leginkább foglalkoztatja, és amelyre a mese segítségével választ, útmutatást kaphat és kap is. Elindít egy olyan folyamatot, amelynek a végén minden gyermek esélyt kap arra, hogy a saját jelenlegi életének, meséjének hőse legyen, legyőzze azokat az akadályokat, amelyek miatt nem érzi jól magát az adott helyen és az adott időben, jelen esetben előkészítő kisdiákként az iskolában.

A mesét kiegészítő népi, valamint drámajátékok, népköltészeti alkotások, játékos gyakorlatok felerősítik, alátámasztják a mese üzenetét, de ugyanakkor közösségépítő ha-

tásukkal mind a beilleszkedési gondokkal küzdő gyermek, mind a néha tehetetlenül álló, váró csoport segítségére sietnek, elősegítve az együttműködési készség, valamint a társakkal szembeni tolerancia fejlődését, alakítják a csoportot, erősítik a csoportkohéziót.

Az *Együtt lenni jó!* meseközpontú fejlesztő program rövid idejű alkalmazása során is sikerült megfigyelhető pozitív eredményeket elérni, ezért feltételezhető, hogy rendszeres alkalmazása elősegítené, hogy az előkészítő osztály ténylegesen egy átmeneti időszak legyen az óvoda és az iskola között, amely megkönnyíti az új helyzetbe, új környezetbe került kisdiák iskolai élethez való alkalmazkodását, az újonnan alakult csoport közösséggé válását.

Szakirodalom

Antalfai Márta (2006): *A női lélek útja mondákban és mesékben*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.

Bajzáth Mária (2011): Mesepedagógiai foglalkozások. In: *Tanórán kívüli foglalkozások*. Raabe Kiadó, Budapest.

Bajzáth Mária (2015): *Mesefoglalkozások gyűjteménye 1*. Kolibri Kiadó, Budapest.

Bettelheim, Bruno (1985): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Kasik L. (2007): A szociális kompetencia fejlesztésének elmélete és gyakorlata. *Iskolakultúra*, 11–12, 21–37.

Nyitrai Ágnes (2016): *Mesékből sarjádó kompetenciáink*. (2016. 12. 11-i megtekintés)

http://www.ncsszi.hu/download.php?file_id=1034

Tímárné Hunya Tünde (2006): A népmese és a műmese műfaji sajátosságairól. In: Bálint Péter (szerk): *Közelítések a meséhez*. Didakt, Debrecen.

Vekerdy Tamás (2006): *Felnőttek és gyerekek*. Saxum Kiadó, Budapest.

Zsolnai Anikó (1994): A szociális készségek fejlesztésének lehetőségei gyermekkorban.

Magyar Pedagógia, 94. 3–4. 293–302.